

05

Elurikkus ja seos põllumajanduse ning muu maakasutusega

Faktilehte saab kasutada sisukate arutelude käivitamiseks ja kriitiliste küsimuste esitamisel. Taustapaberitesse on koondatud avalik info, seega võib neid vabalt levitada.

See taustapaber on üks seitsmest faktilehest, mille on koostanud järgmised kestliku arengu ja keskkonnaorganisatsioonid:

SA Rohetiiger
Eesti keskkonnaühenduste Koda
SA Eestimaa Looduse Fond
MTÜ Eesti Roheline Liikumine
MTÜ Päästame Eesti Metsad
MTÜ Fridays For Future Estonia

Faktilehe koostasid Laura Uibopuu, Eesti Keskkonnaühenduste Koja koordinaator ja Alex Lotman, Eestimaa Looduse Fondi põllumajandusekspert.

Milline on hetkeseis?

- Elurikkuse olulisus inimese jaoks seisneb selles, et see tagab meile eluks sobilikud tingimused: stabiilse kliima ja atmosfääri koostise, viljakad mullad, toiduviljade tolmeldamise, üleujutuste puhverdamise, eluks vajaliku mageveevaru ja palju muud.
- Põllumajandusest on pärit suur osa Läänemere jõudvast lämmastikust ja fosforist. See teadmine kehtib nii Läänemere kui terviku kui ka Eesti vaates ([viide](#)).
- Põllumajandus on oluline elurikkuse mõjutaja nii heas kui halvast mõttes. Halva poole pealt tuleb mõelda hävitatud põllumajandusmaastiku elementidele (mitmekesise taimestikuga põlluservad, hekid, põllusaared jne), üha kasvava pindalaga põllumassiividele, tõusvale trendile pestitsiidide kasutuses ning toitainete leostumisele (vt eelmine punkt). Samas on vaja rõhutada ekstensiivse karjakasvatuse seost elurikkuse säilimisega: Eesti pärandniidud on väga liigirikkad elupaigad ([A. Helm "Looduslik elurikkus põllumajandusmaastikes: kestliku toidutootmise tähtis komponent"](#), Riigikogu Toimetised, nr 45. 06.06.2022) ja need säilivad vaid heinateo või karjatamise jätkumisel.
- Põllumajandus panustab jõudsalt mulda talletunud süsiniku vabanemisse ja kliimamuutuse võimendamisse ([IPCC: Climate change 2013; A. Helm "Looduslik elurikkus põllumajandus- maastikes: kestliku toidutootmise tähtis komponent"](#), Riigikogu Toimetised, nr 45. 06.06.2022). Oluliselt mõjutavad kliimat näiteks turvasmuldade kuivendamine, sünteetiliste väetiste ja pestitsiidide tootmine jne.

Olukord maailmas

- Intensiivne maakasutus on kahjustanud ökosüsteemide terviklikkust ja elurikkust üle jätkusuutlikkuse piiri 58% maismaast ja seda piirkondades, kus elab 74% kogu inimkonnast. See tähendab, et pea kolmveerand inimkonnast elab piirkondades, kus ei ole tagatud ökosüsteemide funktsioneerimine tasemel, mis võimaldaks looduse hüvede säilimise. ([A. Helm "Head maastikud", Sirp 21.12.2018](#)) Looduse hüved tagavad ühtlasi inimese eluvõimaluse: puhta õhu, puhta vee, toidutootmise jm.
- Viimase 50 aastaga on kadunud 50% elustikust ning seda suuresti intensiivsest põllumajandusest ja ebasobivast maastikukasutusest põhjustatud elupaikade kao ja killustumise tõttu ([WWF. Living planet report 2018; A. Helm "Head maastikud", Sirp 21.12.2018](#)).
- Intensiivne põllumajandus on ulatusliku maakasutuse ning põldudelt väetiste ja pestitsiidide leostumise tõttu kõikidest inimtekkelistest teguritest looduskeskkonnale suurima negatiivse mõjuga. ([A. Helm "Head maastikud", Sirp 21.12.2018](#)).

Levinud müüdid ja tegelikkus

Loodussõbralik majandamine on kallis, põllumees tuleb niigi vaevu toime	Põllumajandusmaa viljakuse vähenemine ning süsihappegaasi sidumisvõimekuse kahanemine maksab igal aastal inimkonnale rohkem kui 10% globaalsest SKTst. (IPBES 2018b; A. Helm "Head maastikud", Sirp 21.12.2018)
Võimatu on säilitada praegused hüved (sh saagikus) ning samal ajal kaitsta loodust	Ökoloogilise võimestamise käsitlus kombineerib tavapõllumajandusele omase saagikuse ja ökoloogilistele seostele tuginevad võtted. Viimaste alla kuuluvad nt põllumajandusmaastike liigendamine, vahe- ja kattekultuuride kasutamine põldude talvise taimkatte all hoidmiseks, mitmekesine külvikord, märgalade taastamine ja loomine toitainete lekke pidurdamiseks. Viimase paarikümne aasta katsetused selles vallas on andnud väga häid tulemusi. (A. Helm "Head maastikud", Sirp 21.12.2018)

Mida on Eestil vaja teha?

1. Võtta kasutusse sellised elamise ja tegutsemise viisid, mis samaaegselt inimesele kasu toomisega panustavad elurikkuse säilitamisse ja suurendamisse, sest vaid nii saavad säilida inimesele endale sobilikud keskkonnatingimused. Kaitsealadest, kus looduslikud protsessid segamatult toimida saavad, jääb üksi väheks (ELi elurikkuse strateegia aastani 2030).

2. Minna põllumajanduses üle taastava põllumajanduse võtete kasutamisele. Taastav põllumajandus on kontseptsioon, mis seab esiplaanile muldade elurikkuse, tervise ja viljakuse, suurendades seeläbi mulla pikaajase süsiniku talletamise potentsiaali.

3. Taastada maastike mitmekesisus ning hoida seda, kus see on alles. Suured põllumassiivid vajavad liigendamist põllusaarte, rohumaaribade ja teiste maastikuelementidega (E. Veromann, R. Kaasik "Põllumajandusmaa mitmekesisus" EMÜ, 2019). Märjad alad vajavad loodusliku veerežiimi taastamist ja hoidmist. Raieviisid vajavad mitmekesistamist ning uuendusraied (sh lageraie) ruumilist hajutamist.

HEAD NÄITED:

- Taastava põllumajanduse põhimõtteid, mis on võrsunud permakultuuri filosoofiast, saab rakendada iga talunik, nii tavatootja kui mahepõllumees, inspiratsiooniks Maaeluministeeriumi poolt 2021. aastal korraldatud konverentsi materjalid.
- Pärandniidud ehk poollooduslikud niidukooslused on nii Eesti kui ka kogu Euroopa elurikkuse olulised kandjad, eeskätt põllumajandusmaastikes. Need saavad säilida vaid inimtegevuse - karjatamise ja niitmise - abil. Praegu hooldab Eestis 800 talunikku ja maainimest kokku ligikaudu 38 000 hektarit ajaloolisi pärandkooslusi.
- Soovitusi maastike elurikkust toetavaks hooldamiseks ja mitmekesistamiseks saab lehelt heapold.ee, katastriüksuse põhiselt annab soovitusi Rohemeeter.ee.
- Igaühe loodushoiu näpunäiteid jagab Keskkonnaamet.

KELLELT KÜSIDA LISATEAVET:

Aveliina Helm, Tartu Ülikooli taastamisökoloogia professor, uurimisteemad: elurikkus, jätkusuutlik põllumajandus, elupaikade taastamine, looduse hüved
aveliina.helm@ut.ee

Eve Veromann, Eesti Maaülikooli professor, uurimisteemad: jätkusuutlik põllumajandus, põllumajandusmaastiku mitmekesistamine, looduse hüved
eve.veromann@emu.ee